

YAZMA ESERLERİN KATALOGLANMASINDA MARC STANDARTI 300 FİZİKSEL NİTELEME ALANI VE BİLEŞENLERİNİN KULLANIMI

USING 300 PHYSICAL DESCRIPTION FIELD AND ITS COMPONENTS OF
MARC STANDARTS IN CATALOGING OF MANUSCRIPTS

Hakan ANAMERİÇ

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, anameric@ankara.edu.tr,
hakananameric@gmail.com

Öz

Yazma eserlerin kataloglanması basılı eserlere oranla daha fazla işbirliği ve uzmanlık gerektiren bir süreçtir. Eserlerin sanatsal, fiziksel ve içerik özelliklerinin belirlenmesi bunların doğru ve standart nitelendirilmesine alanlarına girilmesi, ileri düzey bir kataloglama bilgisi ve deneyim gerektirmektedir. Bilgi kaynaklarının elektronik ortamda kataloglanması için geliştirilen MARC (21) üst veri standardı gerekli uyarlamalar ile yazma eserler için de kullanılabilir. Ancak yazma eseri diğer bilgi kaynaklarından ayıran fiziksel özellikler ile yazma esere ilişkin bilgilerin bir bütünlük içerisinde verilmesi için "300 Fiziksel Nitelendirme" alanı altında yer alan ve bilgi kaynaklarına yönelik olarak kullanılması önerilen alt alanlardan faydalanılması gerekmektedir. Bu alan ve alt alanlar yazma eserlerin erişim, depolama ve koruma süreçleri için hem yazma eser kütüphaneleri personeline/yöneticilerine hem de kullanıcılara önemli ipuçları verebilecektir. Bu veriler eserlerle ilgili hangi şartlarda korunacağı, ne tür kağıtlar üzerine yazıldığı, hangi yazı türlerinin kullanıldığı, bunların kullanım sıklıkları ve dönemleri, düzenleniş biçimleri, yazılış biçimleri ve depolama için gerekli ölçüler konularında bilgi verip stratejiler geliştirmesinde yazma eser kütüphanesi yöneticilerine ve kullanıcılara yardımcı olabilecektir. Söz konusu veriler kullanıcılar için daha rafine bir tarama stratejisi geliştirerek araştırma yapmak istedikleri eserlere daha kolay ve kısa sürelerde erişmelerini olanaklı kılacaktır. Çalışmada yazma eserlerin nitelenmesinde gerekli fiziksel özellikler alanlarının nasıl kullanılacağı örneklerle açıklanmaya çalışılacak ve bu alanın/alt alanların kullanımının yazma eserlerin kataloglanmasında ve bibliyografik denetiminde yazma eserlere isabetli erişimde sağlayacağı kolaylıklara değinilecektir.

Abstract

Manuscript cataloging is a process which requires more collaboration and expertise compared to published works. Determination of artistic, physical and content characteristics of manuscripts and their classification into correct and standard qualifications require advanced knowledge in cataloging and experiences in the field MARC (21), which was developed for electronic information cataloging, can be used for manuscripts whose metadata standard is high. However, in order to assign physical characteristics which differentiate manuscripts from other printed information resources and information about manuscripts with integrity, the subfields that are included in the field of "300 Physical Description Etc." and are suggested to be used according to the information resources should be utilized. These fields and subfields will provide important hints for access, storage and protection processes of manuscripts for both manuscript librarians/managers and to users. These data will offer information on developing strategies to manuscript library managers and users about under which conditions manuscripts shall be protected, on what kind of papers they shall be written, what kind of fonts will be used, their frequency and period of use, their type of arrangement, type of writing and criteria for storage. Mentioned data will provide users with the ability to develop more refined scanning strategies and access to the works they wish to research more easily and in a shorter period of time. This study will explain through examples, how to use the physical characteristics field which should be used in the description of manuscripts and contributions to be attained by using this field/subfield in manuscripts cataloging of and bibliographic control as well as achieving incisive access.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 12 Ağustos 2016
Kabul edildiği tarih: 12 Eylül 2016
Yayınlanma tarihi: 12 Aralık 2016

Article Info

Date submitted: 12 August 2016
Date accepted: 12 September 2016
Date published: 12 December 2016

Anahtar sözcükler

Yazma eser, MARC, Fiziksel nitelendirme alanı (300), Bibliyografik denetim, Yazma eserlerin kataloglanması

Keywords:

Manuscript, MARC, Physical description (300), Bibliographic control, Manuscript cataloging

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001498

Giriş

Yazma eserlerin kataloglanması konusunda yapılan çalışmalar, son yıllarda kütüphane bilgi sistemleri içerisinde oluşturulan/tasarlanan kataloglama ara yüzleri aracılığıyla yürütülmektedir. Ancak hazırlanan bu sistemlerde yer alan ve yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılan uluslararası standart alanların belirlenmesinde ciddi bir acemilik ve yetersizlik görülmektedir. Kültürel hazinemiz olarak değerlendirdiğimiz ve sıklıkla önemlerini vurguladığımız bu bilgi kaynaklarının hem lâyık olduğu değere eriştirilmesi hem de bunlara doğru ve kısa zamanda erişebilmek için ciddi bir iş birliği ve birbirinin alanına saygı duyma/anlamaya çalışma çabasının kavranması gerekmektedir.

Hatırı sayılır bir süredir üzerinde çalışılan ve farklı uzmanlık alanlarından çözüm önerilerinin sunulduğu “yazma eserlerin bibliyografik denetimi sorunu”, bu nedenledir ki hiçbir zaman tek bir bilim dalının veya uygulama alanının ilgisi veya becerisi altında olmamıştır.

Yazma eserlerin bibliyografik denetiminde üç temel alana dikkat edilmesi ve nitelemenin bu alanlardaki özelliklere göre şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu üç temel alan;

- a. Sanatsal özellikler
- b. Fiziksel özellikler
- c. İçerik özellikleri'dir.

Çalışmaya konu olan fiziksel özellikler, yazma eserlerin ölçülebilir yönlerini, metnin düzenleniş biçimini, varsa veya belirlenebiliyorsa bu ölçülebilen özelliklerin herhangi bir standarda veya ekole bağlı olup olmadıklarını, yazı ve yazım biçimlerini, metnin yazıldığı alanı niteleyen ve bunlar ile ilgili ipuçları veren niteleme alanıdır.

Çalışmada sadece 300 Fiziksel Niteleme alanı üzerine yoğunlaşmış ve gerekli/ilgili Kaynak Tanımlama ve Erişim (RDA - Resource Description and Access) alanları ile farklı taşıyıcı ortamlardaki -bilgi kayıt ortamları- yazma eserler örnek alınmıştır. Çalışmada yerli ve yabancı herhangi bir kurum veya kişi tarafından hazırlanmış katalog veya kataloglar otorite olarak alınmamıştır. Çalışma süresince farklı dillerde hazırlanmış yerli ve yabancı 100'den fazla yazma eser kataloğu ve çeşitli kütüphanelerin çevrimiçi kütüphane kataloglarından erişilen 2000'den fazla yazma eser kaydı incelenmiş, elde edilen çıktılar ile 300 Fiziksel Niteleme alanının Türkiye'de kullanımına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Yazma Eserlerin Fiziksel Özelliklerinde 300 (Fiziksel Niteleme) Alanı

300 Fiziksel Niteleme alanı, bilgi kaynaklarının bibliyografik nitelemesinde kullanılan temel ve zorunlu alanlardan biridir. Bu alan nitelemesi yapılan bilgi kaynağının kayıtlı olduğu bilgi kayıt ortamına (medium) ve kaynağın türüne göre büyük oranda standartlaşmış niteleme alt alanlarından oluşur. Özellikle sayısal ortamda yer alan bilgi kaynaklarının/dosya formatlarının artması ile MARC standartlarına daha ayrıntılı ve bilgi kaynaklarına özgü bir niteleme gereksinimi için RDA olarak bilinen alt alanlar da eklenmiştir. Bu nedenle 300 Fiziksel Niteleme alanı daha geniş bir niteleme alanı olmuş, *kitapdışı* formatların da tanımlandığı farklı bir değerlendirme alanı haline gelmiştir.

Yazma eserler açısından bakıldığında, konuyu iki şekilde ele almak mümkündür: İlki, yazma eserlerin *kitap*, yani orijinal formattır; ikincisi, hem koruma hem de erişim açısından kolaylık sağladığı bilinen *sayısallaştırılmış* veya farklı tekniklerle farklı kayıt ortamlarına (medium) aktarılmış *kitap dışı-kağıt dışı* formattır.

Yazma eserlerin fiziksel nitelmesi için kullanılması gereken 300 Fiziksel Nitelme alanı¹ genel olarak;

- a. Cilt, sayfa sayısı bilgisi
- b. Diğer fiziksel özellikler
- c. Boyutlar

alt alanlarından oluşmaktadır. Yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılması gereken bu üç alt alanın yanı sıra, yazma eserin elde bulunan orijinalinin veya kopyasının ne tür materyal üzerine kaydedildiğinin belirtildiği ve bu materyalin çalışması için gerekli/gerekecek araç - gerecin özelliklerinin belirtildiği Fiziksel Ortam alanı ile RDA alanları olan *içerik*, *medya* ve *taşıyıcı türü* alanları da yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılabilir.

Yukarıda yazma eserlere ilişkin verilen fiziksel nitelme alanları, yazma eserlerin fiziksel olarak yerleştirildiği ortamların/mekânların hazırlanmasında, kütüphane yöneticilerine ciddi planlama verileri verebilmektedir. Raf boyutları, kutu boyutları, eserin hangi şekilde depolanacağı (yatay-dikey-istif adedi-yaslanma) gibi bazı basit bilgiler ile karar vericilere yardımcı olabilmektedir.

a. Cilt, Sayfa Sayısı Bilgisi:

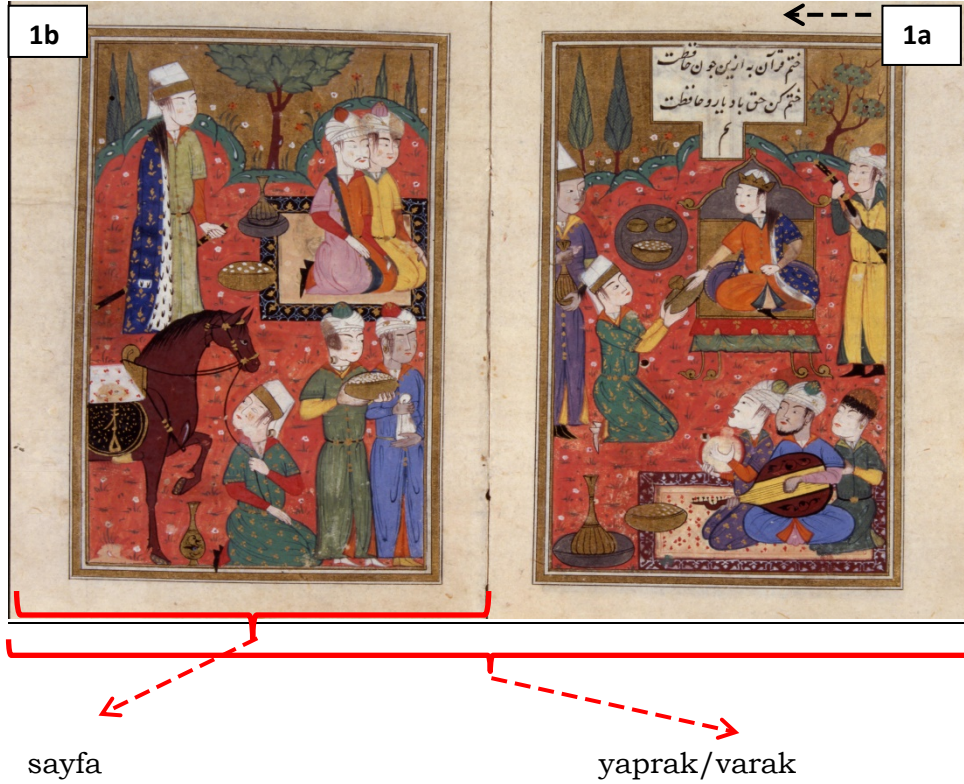
Bu alt alan yazma eserin birbirinden farklı olarak kaç kitaptan oluştuğu, ciltler içerisindeki numaralama sisteminin nasıl olduğu, eser çok ciltli ise elde bulunan ciltlerin hangileri olduğu ve eserin hacmi ile ilgili bilgilerin sayısal olarak kaydedildiği alandır. Sayfa sayısı bilgisi ise yazma eser literatürü/terimleri göz önüne alınarak yaprak veya varak birimi/ibaresi ile girilmelidir (Bkz. Resim-1). Yazma eserlerde sayfa sayısı², yaprak/varak sayısı olarak kaydedilmektedir.

¹ 300 Fiziksel Nitelme alanında kâğıt dışı ortamlarda bulunan (bilgisayar dosyası hariç) eserler için kayıt ortamı/koruma materyali türü için |f (Type of Unit) alt alanı da kullanılır.

² Yazma eserlerde 1 yaprak/varak, 2 sayfa olarak hesaplanmaktadır. Yaprak/varak numaralandırması, ilgili sayfanın 1b-1a şeklinde numaralandırılması esasına dayanmaktadır.

RESİM-1: Yaprak/varak-sayfa ilişkisi

(Resimde 1a ve 1b aynı sayfanın arka ve ön yüzleri olarak belirtilmiştir)

Cilt ve sayfa sayısı (yaprak/varak sayısı) bilgisi, eserin fiziksel olarak bütünlüğü ve eserin hacmi ile ilgilidir. Yazma eser tek ciltten oluşuyorsa, cilt bilgisinin girilmesine gerek yoktur. Sayfa sayısı, eserin fiziksel bütünlüğünün “kaç yapraktan/varaktan” oluştuğu bilgisini vermesi nedeniyle mutlaka girilmesi gereken alandır. Bu alan aşağıdaki gibi eserin sayfa bölümlenmelerine göre değişik biçimlerde girilebilir.

1. Eser zahriyeden³ sonra herhangi bir bölüm içermiyorsa ve besmele/hamdele/salvele-serlevhâ⁴-dibâce⁵ ile başlıyorsa, 1a ile başlayan numara ile numaralandırılır, kaç yaprak/varak ise sayılarak kaydedilir veya daha önce numaralandırılmışsa, en son sayfadaki numara ilgili alana kaydedilir.

Örnek-1: 300 | a 112 yaprak/varak

³ Yazmalarda iç kapak durumundaki yaprağın (1a) yüzüdür.

⁴ Zahriyeyi takip eden sayfada (1b), süslü (tezhipli) dikdörtgen veya mihrabiye biçimindeki süsleme unsurudur. Bu kısımda yazma eserin adı ve yazarı ya da besmele bulunabilir.

⁵ Eserin önsözü ya da girişi niteliğindeki bölümdür.

2. Eser zahriye ile birlikte kayıt bilgilerinin yer aldığı sayfalar ve/veya fihrist gibi bölümleri içeriyorsa bu sayfalar eserin başlığına, serlevhâlı sayfaya veya besmele/hamdele/salvele bölümüne kadar sayılarak Roma rakamları ile numaralandırılır veya daha önce numaralandırılmışsa öncelikle bu sayfalar daha sonra eserin yaprak/varak sayısı ilgili alana kaydedilir.

Örnek-2: 300 | a vi+112 yaprak/varak *veya* vi, 112 yaprak/varak

3. Bir diğer numaralandırma biçiminde ise yukarıdaki bölümleri içeren sayfalar ile beraber, numaralandırılmamış boş sayfaların belirtilmesi ile verilebilir.

Örnek-3: 300 | a vi+112+iii yaprak/varak *veya* vi, 112, iii yaprak/varak

Yazma eser birden fazla ciltten oluşuyorsa öncelikle nitelemesi yapılan cildin sayısı/numarası, daha sonra yaprak/varak bilgisi eklenmelidir.

1. Öncelikle çok ciltli eserin (her bir cilt ayrı sayfa numaralı olarak) hangi cildinin kataloglandığının belirtilmesi amacıyla Eser Adı ve Sorumluluk bildirimini alandaki Bölüm Sayısı/Eserin Bölümü(leri) alt alanına ilgili cilt numarası girilmelidir. Ardından 300 Fiziksel Niteleme alanına cilt bilgisi olarak eserin toplam kaç ciltten oluştuğu bilgisi sayfa sayıları parantez içinde belirtilerek eklenmelidir (ISBD 207).⁶

Örnek-4: 245 | a el-Cami'u's-Sahih; | n c.3

300 | a c.5 (x, 113 yaprak/varak; vi, 123 yaprak/varak, iii, 145 yaprak/varak; xv, 156 yaprak/varak; ii, 109 yaprak/varak)

Ancak bu kullanımda, cilt ve yaprak/varak sayısı bilgilerinin verilmesinden sonra diğer fiziksel özellikler ve boyut bilgisinin hangi cilde ait olduğunun karıştırılması sorunu ile karşılaşılabilir.

2. Eğer ciltler birbirini takip eden sırada numaralandırılmışsa, yukarıdaki örnekte verilen eser adı bölümü aynı şekilde kullanılır. Cilt bilgisi toplam

⁶ Ayrıca bkz., *ISBD(A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)* 5.1.4.3 alt bölümü <http://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbda3.htm#8>

cilt olarak kaydedilir ve Genel Notlar alanına, ciltlerin sayfa aralıkları ayrı ayrı kaydedilir (ISBD 206).⁷

Örnek-5: 245 | a el-Cami'u's-Sahih; | n c.3
300 | a 5c. (646 yaprak/varak)
500 | a 1c.: x, 1a-113a; 2c.: vi, 114a-236b; 3c.: iii, 237a-381b;
4c.: xv, 382a-537a; 5c.: 538a-643a.

3. Bu kullanımda hangi cildin nitelendiği belirtildiği için yukarıdaki örnekte verilen eser adı bölümünün kullanılmasına gerek yoktur. 300 Fiziksel Niteleme alanına kaçınıcı cildin nitelendiğini belirtmek amacıyla önce ilgili cilt numarası sonrasında toplam cilt numarası yazılarak cilt bilgisi alanı doldurulabilir.

Örnek-6: 245 | a el-Cami'u's-Sahih
300 | a 3/5, iii, 145 yaprak/varak

Böylelikle hem eserin toplam kaç ciltten oluştuğu hem de kaçınıcı cildin nitelendiği ve diğer fiziksel özellikler ve boyut bilgileri sadece nitelenen cilde göre doldurulabilir. Bu örneğin farklı kullanımına yerli ve yabancı bazı araştırma kütüphanelerinde “8 vol. in 4; (yaprak/varak sayısı)”, “2 vol. in 1; (yaprak/varak sayısı)” şeklinde rastlanmıştır. Bu durum, kütüphaneler tarafından belirlenecek standart bir ifadeyle gösterilmelidir.

Son (3.) öneri cilt, sayfa (yaprak/varak) sayısı bilgilerinin daha açık bir biçimde verilebilmesi açısından daha kullanışlıdır.

Cilt bilgisinin verilmesi ile karşılaşılabilecek olağan durumlardan bir diğeri de eserin toplam cilt sayısının biliniyor ancak ciltlerinin kayıp olması/kütüphanede bulunmuyor olması ihtimalidir. Bu durumda yukarıda verilen seçeneklerdeki bilgilere ek olarak 500 Genel Notlar alanına eserin hangi ciltlerinin bilgi merkezinde olduğu bilgisi eklenmelidir.

Örnek-7: 245 | a el-Cami'u's-Sahih
300 | a 3/5, iii + 145 yaprak/varak
500 | a Kütüphanede eserin, 1., 3. ve 4. ciltleri
bulunmaktadır/vardır.

⁷ Ayrıca bkz, *ISBD(A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)* 5.1.4.2 alt bölümü
<http://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbda3.htm#8>

Fiziksel özellik olarak tek veya çok ciltli yazma eserlerinden farklı olan risaleler⁸ (mecmû'atu'r-resâ'il) için 300 Fiziksel Niteleme kullanımında bazı farklılıklar görülmektedir (Yazmalar 2016). Bilindiği gibi risaleler fiziksel olarak birbiri ile ilişkili veya aralarında herhangi bir tarih-konu-yazar ilişkisi olmayan eserlerin bir araya getirilmesi/ciltlenmesi ise oluşturulan yazma eser türleridir. Yazma eserlerin bibliyografik denetiminin sağlanmasında bir arada bulunan ve çoğu zaman birbirleri ile bağlantıları/ilişkileri bulunmayan, korunmaları ve kaybolmalarının engellenmesi için bir araya getirilerek ciltlenmiş bu eserler için yukarıda verilen tek ve çok ciltli yazma eserlerde olduğu gibi, eserin yapraklarına/varaklarına -eğer ana metin dışında bir bölüm yoksa- la'dan başlayarak verilen ve silsile halinde devam eden numaraları verilmektedir. Ancak Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları 2 (AAKK2 - AACR2)'ye göre her ne kadar bu eserler cilt içerisinde bir bütün olarak yer alıyor olsalar da, her biri farklı birer *bibliyografik kimlik/başlık (title)* şeklinde nitelendirilmektedir (Berker ve Parmaksızoğlu 12-13). Bu nedenle risalelerin cilt içerisinde hangi sayfalar arasında yer aldığı, kullanıcıların erişiminin daha sağlıklı olabilmesi için 300 Fiziksel Niteleme alanına kaydedilmelidir.

Bu tür yazma eserlerde 300 Fiziksel Niteleme alanının kullanımı ilişkili alanları ile birlikte aşağıdaki örneklerde gösterilmiştir: 34 Fe 2177 (risale mecmuası 5 risaleden oluşmaktadır)⁹

1. Haşiyeye 'alâ Haşiyet-i Kuçek ale'ş-Şemsiyye
2. Haşiyeye 'alâ Haşiyet-i Kuçek ale'ş-Şemsiyye
3. Haşiyeye Risâleti'l-Adudiyye
4. Risâle fi vad'
5. Risâleti'l-Mir'âtiyye

⁸ Doğu yazmalarında rastlanan bir cilt içinde farklı yazarlara ait farklı eserlerin bulunduğu kitaplardır. Bu eserler bir arada ciltlenerek veya birbiri arkasına kopya edilerek *mecmû'atu'r-resâ'il* meydana getirilir. Bir yazarın bütün risâleleri bir cilt içinde derlenebileceği gibi, ayrı yazarlara ait eserlerinden de oluşturulabilir. Bir mecmû'adaki kendine özgü adı, konusu, hamdele, salvele, dibâce ve hâtimesi, istinsâh kaydı bulunan her risâle müstakil bir kitap gibi işlem görür ve her birinin bibliyografik künyeleri ayrı ayrı tespit edilir. Risâlelerin yer numaraları, içinde bulunduğu cildin yer numarasıdır. Mecmû'atu'r-resâ'il içindeki risâleler ayrıca bir yer numarası alır ve bu numara, eserin yer numarasından sonra tire (-) ile gösterilir.

⁹ Örnek olarak alınan esere 23.07.2016 tarihinde www.yazmalar.gov.tr adresinden erişilmiştir. Eser, İstanbul Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Örnek-8: 090 |a 34 Fe 2177-I

245 |a Hâşiye ‘alâ Hâşiyet-i Kuçek ale’ş-Şemsiyye

300 |a **16 yaprak/varak**500 |a Eser **1a-16a yaprakları/varakları** arasındadır.

090 |a 34 Fe 2177-II

245 |a Hâşiye ‘alâ Hâşiyet-i Kuçek ale’ş-Şemsiyye

300 |a **41 yaprak/varak**500 |a Eser **16b-57a yaprakları/varakları** arasındadır.

090 |a 34 Fe 2177-III

100 |a ‘Ali Kuşçu ‘Alauddin b. Muhammed | d ö.1474

245 |a Hâşiye Risâleti’l-Adudiyye; |c ‘Ali Kuşçu ‘Alauddin b.

Muhammed

300 |a **12 yaprak/varak**500 |a Eser **57b-68a yaprakları/varakları** arasındadır.

090 |a 34 Fe 2177-IV

100 |a ‘Ali Kuşçu ‘Alauddin b. Muhammed | d ö.1474

245 |a Hâşiye Risâleti’l-Adudiyye; |c ‘Ali Kuşçu ‘Alauddin b.

Muhammed

300 |a **2 yaprak/varak**500 |a Eser **69b-70a yaprakları/varakları** arasındadır.

090 |a 34 Fe 2177-V

100 |a es-Seyyid Şerif ‘Alî b. Muhammed b. ‘Alî el-Cürcânî | d ö. 1413

245 |a Risâletu’l-Mir’âtiyye |c es-Seyyid Şerif ‘Alî b. Muhammed

b. ‘Alî el-Cürcânî

300 |a **3 yaprak/varak**500 |a Eser **70b-72b yaprakları/varakları** arasındadır.

a. Diğer Fiziksel Özellikler:

Diğer Fiziksel Özellikler alanında yazma eserlerin içeriğini zenginleştiren/açıklayan; resim, şekil, harita, renk özellikleri değil¹⁰ yazma eserin fiziksel özelliklerini destekleyen ve ayrıntılandıran yazı türü, yazım türü, satır ve sütun sayısı bilgileri verilmektedir. Yazı türü alanında, yazma eserin hangi hat türü(leri)/çeşidi(leri) ile yazıldığı bilgisinin verildiği alandır. Yazı türü alanı, aynı zamanda kullanılan yazı türü ile yazma eserin sanatsal özelliği konusunda en azından dönem, hattat veya ekol ile ilgili ipuçları verebilmektedir (Rukancı, Anameriç ve Tuzcu 59-78; Rukancı 191-196). Bazı yazmalarda yazı malzemesi eksikliği, deformasyon veya restorasyondan kaynaklanan farklı yazım türlerine rastlanabilmektedir. Bu durumda yazma eserde kaç yazı türü varsa aralarına “— (tire)” konularak bu alt alana eklenebilir. Bu bilginin ardından yazım türü, yani metnin (manzum ve/veya mensur) oluşturulma şekli bilgisi verilmelidir. Son bilgi ise kâğıt boyutu ve yazı alanı ile yakından ilgili olan satır ve sütun sayısı bilgisidir. Yazma eserlerde -tek eser ve aynı fiziksel özelliklere sahip çok ciltli eserlerde- satır sayısı genellikle tüm eserde aynı sayıda olmaktadır. Kimi zaman yukarıda yazı türü bilgisinde sayılan nedenlerden dolayı farklılıklara rastlanabilmektedir. Bu durum risalelerde daha yaygındır. Bu alanda yazı alanında metnin kaç satırdan ve varsa kaç sütundan oluştuğu nitelenmektedir.

Örnek-9 : Sülüs - nesih, mensur, 13 satır

Örnek-10: Talik, mensur - manzum, 19 satır/2 sütun (Bkz. Resim-2 ve 6)

Örnek-11: Nesih, mensur, değişken satırlı

Örnek-12: Muhakkak, mensur, 21-23 satır

¹⁰ Bu özellikler 500 notlar alanının ilgili alt bölümlerinde nitelenmektedir.

RESİM-2: Talik yazı türü, mensur yazım, 19 satır ve 2 sütunlu sayfa örneği

sütun

satırlar

Yukarıda kitaplarda metni zenginleştiren ve açıklayan resim (minyatür), şekil, harita, çizim, renk gibi özelliklerin diğer fiziksel özellikler alt alanında verildiğinden bahsedilmişti. Ancak yazma eserlerde söz konusu bölümlerin/özelliklerin hangi sayfalarda olduklarının da kaydedilmesi gerektiği göz önüne alındığında bu bölüm ve özelliklerin yazma eserler için 500 Genel Notlar alanında nitelenmesi daha uygun olacaktır (Anameriç 35-36). Ayrıca yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılması gereken ancak birçok elektronik katalogta rastlanmayan ve/veya bilinmeyen alanlardan olan Sabit Alanlar (Fixed Length Data Elements) bölümünde eserde bulunan resim (minyatür), harita, çizim, plan ve notalar için belirlenmiş standart harf kodları ile yazma eser içindeki bu bölümler tanımlanmaktadır.

- Bu harf kodları: (008 18-21)
- Resim (minyatür) için → **a**
- Harita → **b**
- Çizim → **d**
- Nota → **g** şeklindedir (Summary of 008 and 006 Bytes Field, 2016).

RESİM-3/4: Sabit alanlara standart harf kodları ile girilecek minyatürlü (resim) [a] ve çizimli [d] sayfa varak örnekleri

RESİM-5/6/7: Değişik satır ve sütun sayılarına sahip sayfa ve varak örnekleri

b. Boyutlar:

Bu alanda, diğer kitap türü kaynaklarda olduğu gibi eserin ebadını belirten bir ölçü/boyut bilgisine yer verilmektedir. Ancak bu bilgi yazma eserlerde biraz daha farklı şekilde ifade edilmektedir. Yazma eserlerde kullanılan kâğıt türleri -kimi

zaman aynı yazma eserde bile- farklı özelliklere sahiptir. Yazma eserlerde kullanılan kâğıdın kalitesine göre eser üzerinde düzeltme yapılabilmesi, not alınabilmesi, başka bir eserin yazılabilmesi, mushaf-ı şeriflerde sıklıkla rastlanan tecvid - kıraat işaretlerinin ve keşidelerin gösterilebilmesi için kâğıt üzerinde bir bölümlenme yapılması gerekmektedir. Bu bölümlenme genellikle cedvel ve/veya bordürlerle yazı, süsleme, işaretleme, açıklama ve not alma alanlarının belirlenmesi ile gerçekleştirilmektedir. Yapılan bölümlenme sonrasında diğer kitaplardan farklı olarak yazma eserlerde ilki kâğıt türü¹¹ hakkında da ipucu verebilecek olan *kâğıt boyutu*, diğeri süsleme öğeleri ve ana metnin yer aldığı *yazı alanı* olmak üzere iki farklı boyut ortaya çıkmaktadır (Bkz. Resim-8 ve Resim-9). Bu ölçüler uluslararası kullanımı olan milimetre (mm) veya santimetre (cm) cinsinden bir birim ile verilmelidir.

Örnek-13: 180x155mm ; 155x110mm.

RESİM-8: Cedvel ve bordürlü kâğıt boyutu ve yazı alanı

¹¹ Yazma eserlerde kullanılan kâğıt türleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Joseph Ritter von Karabacek, *Das Arabischen Papier: Eine Historisch - Antiquarische Untersuchung*. Wien: Verlag der Kaiserl. - König. Hoff. und Staatsdruckerei, 1887, s. 67-72; Adam Gacek, *Arabic Manuscript: A Vademecum for Readers*, Leiden, Brill, 2009, s. 188-193; *The Grove Encyclopedia of Islamic Art and Architecture*, Edited by Jonathan M. Bloom and Sheila S. Blair, New York: Oxford University Press, 2009, s. 104-107.

RESİM-9: Cedvelsiz ve bordürsüz yazı alanı örneği

c. Yazma Eserlerin Kaydedildiği Farklı Kayıt Ortamlarının Fiziksel Nitelenmesinde RDA Alanlarının Kullanımı:

Yazma eserler, kaydedildikleri/üretildikleri organik malzemeler dikkate alındığında doğal ve/veya insanî etkenler/faktörler nedeniyle deforme olmaya/bozulmaya maruz kalabilmektedirler. Bu nedenle yazma eserlerin farklı teknik ve teknolojiler yardımıyla değişik ortamlara (medium) aktarılarak daha uzun süre fiziksel bütünlükleri korunmaya çalışılmaktadır. Sayısallaştırma yönteminden önce bu ortamlardan en çok tercih edilenleri mikro ortamlar olmuştur. Mikro ortamlar (micrographics), verinin mikrofilm (rulo-makara-kart-fiş-kartuş) üzerindeki alan kadar küçültülmesini sağlayan bir fotografik yöntem veya küçültme işlemidir. Bu işlem için kullanılan teknik ve araçların da kendine özgü özellik ve ölçüleri bulunmakta, daha önemlisi bu depolama araçları yine kendine özgü ölçü ve sistemleri olan araçlar (media) ile okunmakta, görülmekte veya çalıştırılabilmektedir.

Halâ kullanılmakta olan mikro ortamların ardından son 10 yıldır bilgi kaynaklarının korunması ve erişime açılması ile ilgili çalışmaların artmasıyla beraber yazma eserlerin de sayısallaştırılması ve uluslararası üst veri standartlarına uygun olarak nitelenmesi çalışmaları artış göstermiştir. Böylelikle

yazma eserlerin orijinal ortamlarından sayısal ortama geçirilmesinde kullanılan standart üst veri nitelendirme alanlarına yenilerinin eklenmesine gereksinim duyulmuştur. Bu nedenle kâğıt dışı materyale kaydedilmiş/aktarılmış yazma eserler için 300 Fiziksel Nitelendirme alanı altında yer alan ve bilgi kaynağının kaydedildiği ortamı, içeriği ve taşıyıcılarını belirten RDA alt alanları kullanılmalıdır.

Örnek-14: 300 | a 1 mikrofilm rulosu (47 yaprak/varak) | b s/b | c 16mm.

336 | a text | b txt | c rdaccontent

337 | a projected | b g | c rdamedia

338 | a mikrofilm reel | b hd | c rdacarrier (Bkz. Resim-10 ve Resim-11)

340 | a mikrofilm | d 4inch | i 16mm mikrofilm okuyucu

RESİM-10/11: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mikrofilm Yazma Eser Dermesi No. 12- Nasihatü'l Mülük (H. 967 - 1559-60)

Örnek-15 : 300 | a 15 cam negatif (15 yaprak/varak) | b siyah/beyaz (s/b)
| c 150mmx75mm.

336 | a text | b txt | c rdacontent

337 | a projected | b g | c rdamedia

338 | a other | b mz | b rdacarrier (Bkz. Resim-12 ve Resim-13)

Örnek-16: 300 | a 1 DVD (132 görüntü) | b renkli | c 12cm.

336 | a text | b txt | c rdacontent

337 | a computer | b c | c rdamedia

338 | a computer disc | b cd | c rdacarrier

Örnek-17: 300 | a 1 bilgisayar dosyası (82 TIFF görüntü) | b renkli

336 | a text | b txt | c rdacontent

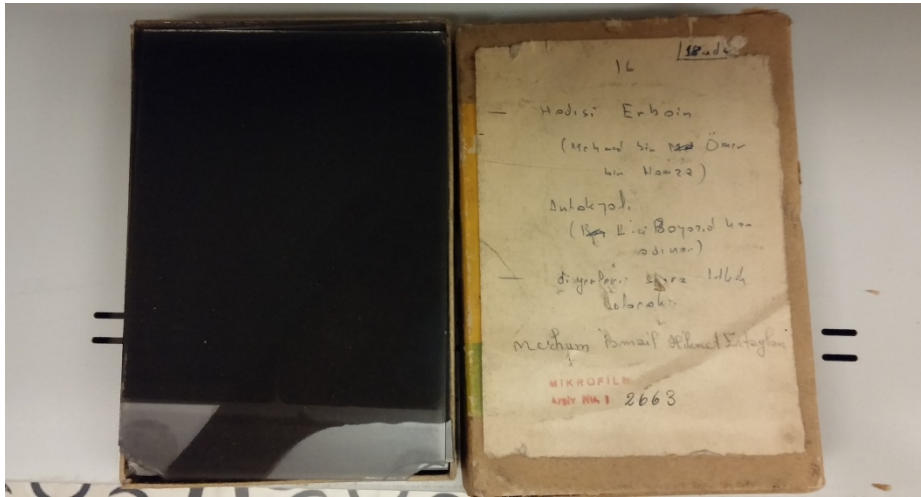
337 | a computer | b c | c rdamedia

338 | a online resource | b cr | c rdacarrier

347 | a image file | b JPEG | c 3.1 megapixels | d rda

Yukarıda verilen ve kâğıt dışı ortamlarda bulunan yazma eserlere ilişkin RDA alanlarının kullanımının genellikle göz ardı edilen önemi, bilgi kaynağının kaydedildiği ortamın hangi araç, sistem veya aparat ile çalışabildiklerinin de nitelenmesidir. Burada verilen örneklerde yer alan kayıt formatları hareket ve ses içermediğinden, 300 Fiziksel Nitelendirme alanı altındaki ilgili alt alanlar örneklere dâhil edilmemiştir. Son örnekte yer verilen bilgisayar dosyası örneğinde ise bilgisayar dosyalarının dosya türü, beraber çalışacağı program/yazılım, dosya boyutu, çözünürlük gibi özellikleri nitelenebilmektedir.

RESİM-12/13: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Cam Negatifler
(Glass Plate Negative)

Örnek-18: 090 |a Mikrofilm No 2663

100 |a Mehmed b. Ömer b. Hamza (Antakyalı)

245 |a Hadis-i Erbâ'in |c Mehmed b. Ömer b. Hamza (Antakyalı)

300 |a **18 cam negatif** |b s/b |c **130mmx105mm.** |f **Karton kutu içinde**

336 |a text |b txt |c rdacontent

337 |a projected |b g |c rdamedia

338 |a other |b mz |c rdacarrier

340 | a cam (glass) | b 130mmx105mm | i Cam slayt/negatif
gösterici - Projeksiyon cihazı

500 | a Eser, İsmail Ahmet Ertaylan tarafından Süleymaniye Yazma
Eserler Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. (Bkz. Resim-13)

Not: Bağış tarihi, bağışlayan vb. bilgiler de biliniyorsa 541 Sağlama
Notu'nda nitelenmelidir.

Yazma eserler için kullanılabilen RDA alanlarından biri de 340 Fiziksel
Ortam (Physical Medium) alanıdır. Bu alan kullanımı için bir teknik ekipman
gereken ve özel koruma ortamına/tekniklerine gereksinim duyan fiziksel ortamın ne
olduğunu belirten ve bu bilgiler ile yönetici ve kullanıcılara yol gösteren bir nitelme
alanıdır. 340 Fiziksel Ortam alanında yukarıda örnekleri verilen mikro ve cam
ortamındaki ortamlar için aşağıdaki alt alanlar nitelenmelidir:

340 | a Materyalin/bilgi kaynağının kayıtlı olduğu fiziksel ortam
| b Ölçüler/Boyutlar
| i Materyalin/bilgi kaynağının kayıtlı olduğu fiziksel ortamı çalıştıran
araç/ekipman

Örnek-19: 090 | a Yazma 678

100 | a Ebû Hâmid Ferîdüddin Muhammed bin Ebî Bekir İbrâhîm-i
Nişâbûrî | c Feridüddin 'Attar | d 1136-1221

245 | a Pendnâme | c Ebû Hâmid Ferîdüddin Muhammed bin Ebî
Bekir İbrâhîm-i Nişâbûrî

300 | a 1 DVD | b renkli | c 3x1/2 in.

336 | a text | b txt | c rdacontent

337 | a computer | b c | c rdamedia

338 | a computer disc | b dvd | c rdacarrier

340 | a plastic | b 14cm. (çap) | i 3x1/2 inch DVD
sürücü/gösterici/oyuncu

340 Fiziksel Ortam alanında çalışmaya konu edilen bilgi kaynağı türü olan yazma eserin üzerine kayıtlı olduğu kâğıt dışı materyalin türü ve özellikleri ile bilgiler nitelenmektedir. Örneğin deri üzerine yazılmış bir yazma eser kâğıt ortamına göre hazırlanmış bir depoda/ortamda bulundurulamaz, kâğıt dışı ortamın bu niteleme alanında belirtilmesi deri malzemedeki eserin ayırt edilmesini ve ona uygun koşulların farklı bir ortamda sağlanması gerektiğini açıklayabilecektir. Aynı şekilde herhangi bir mikro ortamda bulunan yazma eserin de kendine has bir ortamda -buna yazma eseri muhafaza edilecek malzeme (kutu, zarf, klasör, depo) de dâhildir- saklanması/korunması için ipucu verebilecektir. Söz konusu alanda yine kâğıt dışı ortama herhangi bir teknik/teknoloji ile kaydedilmiş yazma eserin okunması, açılması, gösterilmesi veya dinlenmesi için hangi araç ve ekipmanın kullanılması gerektiği bilgisi de verilebilmektedir (Bkz. Örnek-14 ve Örnek-17).

Farklı Ortamda (Medium) Bulunan Yazmalar İçin RDA ve Kontrol Alanları

Çalışmanın önceki bölümlerinde farklı ortamlara kaydedilmiş yazma eserlere ilişkin verilen örneklerin niteleme alanlarının ilgili olduğu 06 MARC Bibliographic Leader ve 007/00-10 Fiziksel Tanımlama Sabit Alanı bölümlerinde kodlanması gerekmektedir.¹² Bu kodlama alanları arasındaki ilişkiyi de sağlayacağından, farklı ortamlara kaydedilmiş (kâğıt dışı) yazma eserlerin nitelenmesi, daha sağlıklı ve standart bir nitelik kazanacaktır. Aşağıda yazma eser kütüphanelerinde bulunabilecek, kâğıt dışı ortama kayıtlı bulunan eserler için hazırlanmış örnekler yer almaktadır.

Dijital / Elektronik Ortamdaki Yazma Eserlerde Kullanılacak 007 Alan ve Alt Alanları

007-00 Category of material - Materyal türü

| c | electronic resources

007-01 Specific material designation - Özel materyal belirteci

| c j | (magnetic discs - manyetik disk)

007-02 Undefined

007-03 Color – Renk

| c j # c | (Multicolored - Çok renkli)

007-04 Dimensions – Boyutlar / Ölçüler

¹² Bkz., <https://www.oclc.org/bibformats/en/0xx/field007table.html>

| c j # c o 5x¼ in.

007-05 Sound - Ses

| c j # c o # No sound - sessiz

007-06/08 alanı dijitalleştirme ile ilgili (image bit depth)

007-09 File Format – Dosya Formatı/Türü

| c j # c o # --- **a** One file format - tek dosya türü

m Multiple file format - çoklu dosya türü

007-10 Quality assurance target(s)

007-11 Attendance / Source

007-12 Level of compression

007-13 Reformatting quality

Teknik bilgi gerektirmektedir.

Mikrofilm Ortamdaki Yazma Eserlerde Kullanılacak 007 Alan ve Alt Alanları

007-00 Category of material - Materyal türü

| **h** microform

007-01 Specific material designation - Özel materyal belirteci

| **h j** (mikrofilm roll - mikrofilm rulosu)

007-02 Undefined

007-03 Positive / Negative Aspect (Pozitiflik - Negatiflik durumu/
görünümü)

| **h j # a** (Positive - Pozitif)

b (Negative - Negatif)

m (Mixed - karışık)

007-04 Dimensions – Boyutlar / Ölçüler

| **h j # b a** 8 mm. | **b** 16 mm., **d** 35 m., **f** 70 mm., **g** 100 mm.

007-05 Reduction ratio range

| **h j # b a** --- (yok)

007-06/08 Reduction ratio

| h j # b a --- --- (yok)

0007-09 Color – Renk

| h j # b a --- --- **b** Black and white (siyah - beyaz)

c Multicolor (Çok renkli)

m Mixed (Karışık)

007-10 Film Emulsion (Film emülsiyonu)

| h j # b a --- --- | b **a** Silver halide (filmin her zaman siyah-beyaz olarak görünmesi)

| b Diazo c Vesicular (Teknik bir alan)

007-11 Generation (Kaynak / Orijinallik)

| h j # b a --- --- b a **a** First generation (master - orijinal kopya)

b Printing master (Basılı orijinal kopya)

c Copy (kopya)

m Mixed (karma)

007-12 Base of film - Film Tabanı / Bazı

| h j # b a --- --- b a a **i** Nitrate base (Nitrat bazlı)

a Safety base, undetermined

Projeksiyon ile Gösterilen Materyal Ortamdaki Yazma Eserlerde Kullanılacak 007 Alan ve Alt Alanları

007-00 Category of material - Materyal türü

| **g** projected film

007-01 Specific material designation - Özel materyal belirteci

| **g s** (Slide - slayt)

t (Transperancy - Saydam)

007-02 Undefined

007-03 Color - Renk

| **g s # a** One color (Tek renk)

b Black and white (siyah - beyaz)

c Multicolor (Çok renkli)

007-04 Base of Emulsion - Emülsiyon Tabanı / Ortamı

| g s # b d Glass (cam)

007-05 Sound - ses

| g s # b d # No sound (ses yok)

007-06 Medium for sound - Ortam sesi

| g s # b d # # Silent (sessiz)

007-07 Dimensions - Boyutlar / Ölçüler

| g s # b d # # a Standard 8 mm. Film windt (8 mm.'lik film) Teknik bilgi gerektirmektedir.

007-08 Secondary support material - İkincil materyal türü

| g s # b d # # a # No secondary support (İkincil materyal desteği yok)

Sonuç

Yazma eserlerin nitelenmesinin diğer kaynak türlerine göre daha uzun ve zahmetli olmasının ardında, taşıdıkları sanatsal ve kültürel değerlerin ön planda olması nedeniyle farklı uzmanlık alanlarına sahip kişilerin iş birliği yapması gerektiği gerçeği yatmaktadır. Ayrıca taşıdıkları fiziksel ve sanatsal özellikler bağlamında bazılarının ciddi maddi değerleri de olduğu unutulmamalıdır. Her biri kendine has özelliğe sahip olan bu eserlerin bibliyografik denetiminin uluslararası standartlar (Machine Readable Cataloguing - MARC) çerçevesinde yapılabilmesi, bu kaynakların erişim, kullanım, korunma ve tanıtımına yönelik çalışmaları ve süreçleri de büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Bu amaçla Türkiye'de ve yurt dışında yaklaşık 200 yıldır yazma eserlere yönelik birçok katalog hazırlanmıştır. Ancak bu katalogların büyük bölümü yukarıda bahsedilen kütüphanecilik ve enformasyon bilimlerine ait kataloglama ve sınıflama standartlarından yoksun bir biçimde, birbirinden farklı yöntemlerle ve çoğu zaman aynı eseri birbirinden farklı şekillerde niteler şekilde üst veri kavramından uzak bir biçimde hazırlanmıştır. Bu farklılığın ve uyumsuzluğun azaltılması, yazma eserlerimizin uluslararası platformda görünür kılınması, bu eserlere daha kolay erişilmesi, bibliyografik denetimlerinin daha sağlıklı yapılabilmesi ve güvenilir bir envanterin çıkarılabilmesi için uluslararası standartlara göre nitelendirme/kataloglama yapılması kaçınılmazdır.

Çalışmada bahsedilen ve üzerine yoğunlaşılacak niteleme alanlarından olan 300 Fiziksel Niteleme alanı, yazma eserlerin ölçülebilir fiziksel özelliklerinin ve kâğıt dışında kaydedildikleri ortamların açıklanmasında kolaylıklar sağlayan temel bir niteleme alanıdır. 300 Fiziksel Niteleme alanında RDA alanları da dâhil 32 alt alanda yazma eserlere ilişkin geliştirilmiş veya adlandırılmış özel bir alt alan yoktur. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, yazma eserler de kaynak türü ve fiziksel görünüm açısından kitap formatındadır ve basılı kitaplara ilişkin kullanılacak her türlü fiziksel niteleme alanı yazma eserler için bu kaynaklara ait özelliklere göre belirlenip uygun hale getirilebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, yazma eserleri diğer kitaplardan ayıran fiziksel özelliklerin belirlenmesinde ve bunların ilgili niteleme alanlarına aktarılmasında ciddi bir ekip çalışmasına gereksinim olduğu gerçektir. Yazma eserlerin nitelenmesine yönelik oluşturulması gereken ekipler/kurullar, Türkiye’de yazma eserlerin uluslararası üst veri standartlarına uygun ve onlarla ilişkili niteleme alanlarının belirlenmesine, ilişkilendirilmesine, hangi alanların nasıl doldurulması gerektiğine, nitelemede kullanılacak standart yazım/ ifade biçimlerinin, özel noktalama işaretlerinin ve terimlerin belirlenmesine yönelik kararlar alarak, en uygun kullanımların uygulanmasını sağlamalıdır.

Fiziksel niteleme alanı yazma eserlerin daha ayrıntılı olarak tanımlanabilmesine yardımcı olacak bazı alt alanları içermektedir. Bilindiği gibi yazma eser nüshaları aynı müellife ait olsa dahi aralarında kâğıt türü/boyutu, yazı türü, sayfa sayısı, satır/sütun sayısı gibi nedenlerle farklılıklar olmaktadır. Bu farklılıklar eserin tekliği veya nadirliği ile ilgili bazı ipuçlarını verebilecek niteliktedir. Fiziksel niteleme alanına girilecek bilgilerin yukarıda açıklanan sanatsal, fiziksel özellikler belirli bir hiyerarşik düzen ve birbiriyle ilişkili bir bütün içinde kurgulanmalıdır. Bu şekilde eserin tanımlanması daha sistematik bir yapı içerisinde olabilecektir. Fiziksel niteleme alanında yer alan ve yukarıda örneklerle açıklanmaya çalışılan alt alanlar birer kültürel miras ögesi olan yazma eserlere genel ve özel boyutta,

- genel ve özel boyutta uluslararası standartlar çerçevesinde ayrıntılı kataloglama ile daha güvenilir bir bibliyografik denetim yapılabilmesine,
- daha güvenilir, entegre, kolay bir envanter sistemi geliştirilebilmesine,
- basılı/elektronik kataloglar ile daha kolay ve etkin bir erişim sağlanmasına,
- Sabit Alanlar ve Fiziksel Niteleme alanı(ları) arasındaki ilişkinin nasıl kurulması gerektiğine,

- kâğıt ve kâğıt dışı fiziksel ortama kayıtlı yazma eserlerin nitelenmesindeki farklılıkların anlaşılmasına,
- RDA'da en çok kullanıldığı fiziksel nitelendirme alanının, yazma eserlere nasıl uyarlanması gerektiğine,
- farklı ortama kayıtlı (medium) yazma eserlerin hangi ortamlarda ve nasıl saklanacağına veya depolanacağına,
- farklı ortama kayıtlı (medium) yazma eserlerin hangi saklama veya depolama koşullarında olması gerektiğine,
- farklı ortama (medium) kayıtlı yazma eserlerin hangi araç, donanım veya aparatlar (media) ile çalıştırılması/okunması gerektiğinin kütüphane yöneticilerine ve okuyuculara bildirilmesine,
- kaç adet yazma eserlerin kâğıt dışı ortamda olduğunun belirlenmesine,
- yazı türü, yazım türü ve kâğıt boyutu bilgileri ile yazma eserlere ilişkin sanatsal özelliklerin belirlenebilmesine,
- yazma eserler üzerinde fiziksel özelliklere yönelik çalışma yapacak araştırmacılara daha ayrıntılı bilgiler sunulmasına

yardımcı olabilecek ve rehberlik edebilecektir.

KAYNAKÇA

Anameriç, Hakan. "Yazma Eserlerin Kataloglanmasında MARC Standardı 500 Genel Notlar Alanı ve Bileşenlerinin Kullanımı." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 55. 2 (2016): 27-58.

Berker, Aziz ve İsmet Parmaksızoğlu, Haz. *Yazma ve Eski Basma Kitapların Tasnif ve Fişleme Kılavuzu ve İslam Dini İlimleri Tasnif Cetveli*. İstanbul: [Yayl.y.], 1958.

Gacek, Adam. *Arabic Manuscript: A Vademecum for Readers*. Leiden: Brill, 2009.

Bloom, Jonathan M. ve Sheila S. Blair, ed. *The Grove Encyclopedia of Islamic Art and Architecture*. New York: Oxford University Press, 2009.

ISBD International Standard Bibliographic Description: Consolidated Edition. 2011. http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/isbd/isbd-cons_20110321.pdf

ISBD(A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian). <http://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbda3.htm#8>.

Karabacek, Joseph Ritter von. *Das Arabischen Papier: Eine Historisch - Antiquarische Untersuchung*. Wien: Verlag der Kaiserl. - Königl. Hoff. und Staatsdruckerei, 1887.

Rukancı, Fatih. "Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme." *Erdem* 63 (2002): 169-204.

Rukancı, Fatih, Hakan Anameriç ve Kemal Tuzcu. *Yazma Eserlerin Bibliyografik Denetimi*. İstanbul: Hiperlink, 2016.

Summary of MARC Leader and 008 Field. <https://www.oclc.org/bibformats/en/fixedfield/008summary.html>